

o prvni seznámení s Quinovou filosofií ji však doporučuji. Upozorňuji ale, že kniha je skutečně jen základním úvodem, který nechává mnoho otázek, které kritického čtenáře Quina musí napadnout, otevřených. V žádném případě neposkytuje vyčerpávající vysvětlení Quinových filosofických názorů, a čtenáři tak nezbude nic jiného než sednout si ke Quinovým textům a pokusit se skutečně plně zrekonstruovat jeho teze a argumenty. Dobrou zprávou je přitom to, že kromě již vyšlých překladů tří Quinových prací (*Hledání pravdy, Od stimulu k vědě a Z logického hlediska*) bude v příštím roce k dispozici i česká verze knihy *Quiddities* a soubor jeho klasických článků z ontologie, epistemologie a sémantiky.

Tomáš Maroan

Darrell Wheller: *Davidson*

Preložil Michal Petruška. Albert Marenčin - Vydavateľstvo PT,
Bratislava 2004, 120 s.

Pretože je recenzovaná publikácia vôbec prvou monografiou v našom jazykovom prostredí zameranou na filozofickú prácu Donalda Davidsona, bude dobré venovať jej zvýšenú kritickú pozornosť, hoci tento typ popularizačných edícií nie je z pohľadu autora recenzie ničím, čo treba príliš propagovať. Napriek tejto dopredu priznanej predpojatosti sa domnievam, že Wheller pomerne úspešne vypichol to podstatné z Davidsona, čo sa dá na cca 120 stranách úvodného textu, s ohľadom na adresáta, ktorého mal zrejme na mysli, rozumne vyložiť tak, aby nedošlo na fatálne zjednodušenia a hrubé interpretačné omyly.

V 1. kapitole – *Od pravdy k radikálnej interpretácii* – Wheller vykladá Davidsonovu teóriu významu, ktorá je založená na Tarského formálnej definícii pravdy a na teórii radikálnej interpretácie. Tarského definícia poskytuje adekvátnu formu teórii významu, pretože pomocou rekurzívnych techník rekonštruuje kompozicionálnu štruktúru jazyka, a tým zabezpečuje, že jazyk je naučiteľný; metóda radikálnej interpretácie jej poskytuje obsah, pretože vzťahuje jazyk k aktuálnemu jazykovému správaniu komunity či jedinca. Úlohou radikálneho interpreta je súčasne určiť významy hovorcových výpovedí a obsahy jeho presvedčení, pričom sa opiera o relatívne chudobnú evidenciu hovorcových špecifických postojov k neinterpretovaným vetám a pozorovateľných okolností – o evidenciu typu *X pokladá „p“ za pravdivú práve vtedy keď vonku prší*. Interpret by sa však nedostal príliš ďaleko keby

nepracoval s normatívnymi princípmi, ktoré zasadzujú verbálne správanie do širšieho intencionálneho rámca, a tým ho racionalizujú. Wheller ukazuje, ako normatívne princípy ústretovosti a racionálneho začlenenia umožňujú radikálnemu interpretovi potvrdiť upravenú teóriu pravdy v Tarského štýle ako empiricky správnu teóriu významu pre jazyk komunity či jedinca – ako interpretatívnu teóriu jazyka komunity či jedinca. Nevyriešeným problémom tejto verzie teórie významu však ostáva, ako dokáže interpret identifikovať subjektívne pravdepodobnosti na strane hovorca tak, aby mu umožnili odкрыť evidenčné vzťahy medzi vetami, ktoré hovorca pokladá za pravdivé, aby však súčasne nemusel predpokladať, že hovorcove postoje resp. vety už majú taký-a-taký obsah. Silnou stránkou tejto kapitoly je extenzívna diskusia o radikálnej interpretácii a normatívnych princípoch ústretovosti a racionálneho začlenenia. Slabou stránkou je nemotivovanosť (i) Davidsonovej teórie významu a teórií významu vo všeobecnosti, (ii) Davidsonovho tvrdenia, že význam výpovede nejakým spôsobom súvisí s jej pravdivosťnými podmienkami; (iii) dištinkcie jazyk/metajazyk, ktorá je zásadná pre Tarského koncepciu pravdy. Úplne nejasná je potom pre mňa pasáž na strane 9, ktorá má vyložiť Davidsonove dôvody na odmietnutie reifikovaných významov (netuším, akú rolu tu mohol zohrať prekladateľ).

V 2. kapitole – *Davidsonova teória konania* – je systematicky vyložená Davidsonova kritika názoru, že racionalizácie konania nemôžu byť kauzálnymi vysvetleniami (že dôvody nemôžu byť príčinami). Základnými momentmi tu sú: (1) definícia primárneho dôvodu na báze tézy, že konanie je zámerné len pod niektorými z mnohých extenzionálne korektných opisov; (2) argument, že primárny dôvod konania zapríčiňuje konanie; (3) téza, argumentovaná podrobnejšie v 4. kapitole, že primárne dôvody ako udalosti zapríčiňujú konania, ako udalosti, bez ohľadu na to, ako sú tieto udalosti opísané, avšak takto kauzálne prepojené udalosti spadajú pod všeobecné kauzálne zákony len pod určitými fyzikálnymi opismi. Singulárne kauzálne tvrdenia síce implikujú všeobecné kauzálne zákony, avšak nie nevyhnutne zákony formulované v deskriptívnych termínoch vyskytujúcich sa v pôvodných singulárnych kauzálnych tvrdeniach. Wheller ďalej vysvetľuje, prečo si Davidson nemohol vystačiť s jednoduchou teóriou konania, pracujúcou s vysvetleniami pripisujúcimi konateľom subjektívne neodstupňované presvedčenia a túžby a vykladá názorne základy novej teórie konania, ktorá v bohatej miere využíva Ramseyho verziu bayesiánskej teórie rozhodovania v podmienkach neistoty. Silnou stránkou tejto teórie je jej schopnosť určiť konateľove subjektívne pravdepodobnosti (silu presvedčenia) a subjektívne užitočnosti (relatívne odstupňované túžby) len na základe preferenčného vzoru, ktorý je implicitný v jeho voľbách. Presnejšie povedané: len na zákla-

de tohto preferenčného vzoru a normatívnych princípov, ktoré správanie racionalizujú. Davidsonova batéria argumentov je tu starostlivo rekonštruovaná, výraznejšou slabinou je nejasný výklad teórie praktického usudzovania a nezdržanlivého konania. Bonusom je diskusia o Davidsonovej koncepcii úmyslov.

V 3. kapitole – *Prednosti integrácie: Zjednotená teória významu a konania* – Wheller dáva dokopy Davidsonov pokus zjednotiť výhody oboch teórií. Hoci sa zdá, že bayesiánska teória rozhodovania by mohla ľahko zaplátať diery v teórii významu (tým, že určí konateľove subjektívne pravdepodobnosti), tak jednoduché to predsa len nebude, pretože táto teória pracuje s predpokladom, že už vieme, aký obsah majú konateľove postoje (vieme interpretovať jeho výpovede). To je však podľa Davidsona neempirický predpoklad a je nevhodný, pokiaľ chceme, tak ako on, určiť významy a propozičné obsahy len na základe preferenčného vzoru a normatívno-racionalizačných princípov. Zdá sa teda, že teória významu potrebuje teóriu rozhodovania a naopak. Zjednotená teória bude mať teda hneď tri neznáme a len jednu známu. Musí totiž určiť významy, subjektívne pravdepodobnosti a užitočnosti len na základe určitého preferenčného vzoru, ktorý je implicitný v správaní jedinca, keď uprednostňuje pravdivosť jednej neinterpretovanej vety pred pravdivosťou inej neinterpretovanej vety (plus, samozrejme, normatívne princípy). Kapitola je relatívne náročná, z časti nepochybne preto, že Davidson sám nepodáva nikde špeciálne priesvitný výklad toho, ako vlastne chce dosiahnuť svoj cieľ. Čitateľ však dokáže oceniť Davidsonovu tvrdohlavú líniu a prinajmenšom získa poňatie o komplexnosti nastolených problémov. Ku koncu je Wheller dokonca kreatívny a pokúša sa osvetliť miesto úmyslov v zjednotenej teórii významu a konania, vec, ktorú Davidson skutočne zanedbal.

V 4. kapitole – *Anomálny monizmus* – sa detailnejšie traktuje problém nastolený v 2. kapitole v súvislosti s povahou vysvetlení konania na báze dôvodov (presvedčenie plus túžba plus úmysel plus udalosti uvedomenia si niečoho), konkrétne otázka, ako je možné zlúčiť intencionalitu mentálneho s kauzalitou mentálneho. Výsledkom je jeho nereduktivistický fyzikalizmus, ktorý tvrdí, že hoci mentálne supervenuje na fyzikálnom (nieť zmeny v mentálnom bez zmeny vo fyzikálnom), nie je možné redukovať mentalistický slovník a vysvetlenia na fyzikalistický slovník a vysvetlenia. Vo svojej filozofii mysle chce Davidson ukázať, že (i) mentálne udalosti sú fyzikálnymi udalosťami, že (ii) niektoré mentálne udalosti sú príčinami fyzikálnych udalostí, že (iii) neexistujú žiadne striktné psychologicko-fyzické či čisto psychologické zákony, že (iv) každý kauzálny vzťah je pokrytý nejakým striktným zákonom. Tvrdenie (i) – tzv. „token-token identity“ – má byť dôsledkom jeho

argumentu v prospech kompatibility tvrdení (ii) – (iv). Centrálny argument je zhruba takýto:

(1) Kausalita je extenzionálny vzťah medzi udalosťami bez ohľadu na to, ako sú opísané; (2) Ľubovoľný, teda aj mentálno-fyzikálny kauzálny nexus je prípadom nejakého striktného zákona; (3) Avšak neexistujú žiadne čisto psychologické ani psychofyzické striktné zákony; (4) Teda takýto nexus môže byť len prípadom nejakého fyzikálneho zákona; (5) Teda musia existovať také fyzikálne opisy kauzálne prepojených udalostí, že kauzálny nexus je pod týmito opismi implikovaný nejakým fyzikálnym zákonom; (6) Potom sú však kauzálne prepojené udalosti fyzikálne. (7) Ergo, ak predpokladáme, že niektoré mentálne udalosti sú kauzálne účinné, potom sú aj fyzikálne. Q.E.D.

Tento argument, samozrejme, nie je neproblematický a vyžadoval by si ešte ďalšie úvahy, ktoré Wheller, ktorý má čisto výkladové ambície, nezmiňuje. Celá kapitola je však napísaná jasne a nenašiel som v nej žiadne významnejšie nedostatky, odhliadnuc od nie celkom šťastného výkladu „neuzatvorenosti mentálneho“.

V 5. kapitole – *Kam smeruje empiricismus, skepticizmus alebo myslenie bez slov?* – Wheller veľmi stručne ale zrozumiteľne vykladá „aplikácie“ Davidsonovej teórie radikálnej interpretácie: kritiku dichotómie pojmovej schémy a obsahu a súvisiaceho pojmového relativizmu; kritiku skepticizmu; a nakoniec tézu, že bez jazyka, respektíve interpretácie jazykového konania druhých, niet myslenia a racionality. Ak nedokážeme určité správanie organizmu systematicky interpretovať ako jazyk, potom nemáme dôvod o tomto správaní tvrdiť, že je jazykové. Ak je nepreložiteľnosť zodpovedajúcich jazykov predkladaná ako kritérium odlišnosti pojmových schém, a Davidson skutočne ukázal, že nepreložiteľný jazyk je chimérou, potom ukázal, že neexistujú rozličné pojmové schémy. Ukázal, že existuje len jedna? Nie, žiadne podmienky identity pre pojmovú schému neboli stanovené, a zdá sa, že si vystačíme len s jazykmi samými. Myšlienka pojmovej schémy bez jazyka je potom svojím spôsobom odmietnutá vo forme argumentu proti mysliam bez jazyka, ktorý je mimoriadne kontroverzný. Na to, aby X mohol mať nejaké presvedčenie, potrebuje mať podľa Davidsona pojem presvedčenia, ktorý však zahŕňa, že niečo s ním môže súhlasiť alebo nesúhlasiť, že sa nositeľ presvedčenia môže myliť. V hre už musia byť pojmy pravdy, nepravdy a omylu. Davidson potom argumentuje, že bez interpersonálnej interpretačnej praxe takéto pojmy do hry vstúpiť nemôžu. Tento argument nie je príliš presvedčivý, ale nastoľuje zaujímavé otázky. Davidsonov tretí, nemenej kontroverzný argument pracuje s normatívnym princípom racionálneho začlenenia, ktorého použitie v radikálnej interpretácii má zaistiť mohutnú

zhodu v presvedčeniach (a iných postojoch) medzi interpretom a interpretovaným. Davidson invokes vševedúcu bytosť, ktorá interpretuje náš jazyk. Keďže podľa Davidsona musí táto bytosť použiť princíp racionálneho začlenenia a má len pravdivé presvedčenia, v prípade jej interpretačného úspechu budeme vybavení batériou pravdivých presvedčení. Davidson nepochybuje o tom, že táto bytosť vo svojej snahe uspeje (kde bežne uspejeme my, uspeje aj ona). Keďže pravdivé presvedčenie je základom poznania, nie je dôvod brať skeptikov príliš vážne.

Niekoľko kritických poznámok. Davidson je ukázkovým prípadom autora, u ktorého je kvalitná interpretačná monografia rovnako žiadúcim ako riskantným podnikom. Taká monografia potom môže sledovať dva ciele. Buď (1) chce priblížiť Davidsonovu prácu v prístupnejšej a systematickejšej forme, pretože Davidsonov štýl kladie na čitateľa nemalé nároky, miestami je možno až zbytočne strohý, a súčasne jeho početné a tematicky bohaté eseje na seba odkazujú. Alebo (2) chce kriticky a systematicky zhodnotiť Davidsonovu prácu. Wheller nepochybné sleduje prvý z týchto cieľov a systematickosť je jeho najväčšou devízou; na druhej strane však nemám dojem, že by bol jeho výklad v zásadných a problematických detailoch jasnejší ako Davidsonov vlastný. Čo však najciteľnejšie absentuje, je paradoxne práve to, čo Wheller zdôrazňuje hneď v úvode, totiž kontext tradičných filozofických problémov, v ktorom si Davidson vymedzil svoju pozíciu a získal rešpekt. Miesto toho Wheller začína unáhleným skokom *in medias res* a na môj vkus roztopašným rozprávaním o tom, ako logickí pozitívisti roztriedili vety na syntetické a analytické (nedozvieme sa takmer nič o motivovanosti tejto dichotómie), ako tento dogmatizmus Quine rozvrátil (nedozvieme sa ani približne ako), a že toto všetko doviedlo Davidsona k hľadaniu formy a obsahu adekvátnej teórie významu. Avšak čitateľ, či už je ukotvený v inej ako ortodoxno-analytickej tradícii alebo pochádza z radov širšej zainteresovanej verejnosti, by sa určite rád dozvedel či, a ak, prečo je teória významu filozoficky taká žiadúca, ako sa domnieval Davidson (a mnohí spolu s ním). O tom sa žiaľ nedozvie nič a musí sa spoliehať na vlastnú fantáziu. Je síce pravda, že ako bude knihou listovať ďalej, začne sa jasnejšie črtať súvislosť jazyka, konania a myslenia v Davidsonovej zjednotenej koncepcii, kniha by však zúfalo potrebovala na úvod aspoň rámcovo priblížiť úvahy, ktoré Davidsona viedli k zdôrazňovaniu filozofickej priority vysvetliť práve *jazykové konanie*. Vychádza mi to tak, že Wheller môže dobre poslúžiť najmä čerstvo iniciovaným záujemcom o analytickú filozofiu, za predpokladu, že sa nenechajú odradiť vyššie zmienenými nedostatkami a literárnou nezáživnosťou výkladu. Z pohľadu tohto druhu čitateľa treba oceniť, že ho Wheller nezaťažuje technickými aplikáciami, ku ktorým Davidson doviedol Tarského definíciu

pravdy – t. j. analýzou priamej a nepriamej reči, atď. – ani jeho analýzou singularných kauzálnych tvrdení. Exemplárnu zmienku by si možno zaslúžila Davidsonova analýza udalostného diskurzu, ale ani tu by som príliš netlačil na pílu. Kniha obsahuje 5 kapitol, pričom začína teóriou významu. Za rozumnejšie – chronologicky aj expozične – by som však považoval začať výkladom teórie konania, pretože na jej báze a nedostatočnostiach sa dá veľmi dobre demonštrovať potreba teórie významu, ako aj motivovať – ako to ostatne Wheller sám robí – Davidsonov anomálny monizmus (teda jeho filozofiu mysle). Čo by som chcel špeciálne vyzdvihnúť je Whellerova snaha ukázať úzku súvislosť Davidsonovej teórie konania, významu a mysle, obzvlášť potom jeho pokus, prezentovaný v 3. kapitole, vyložiť Davidsonovu zjednotenú koncepciu na základe bayesiánskej teórie rozhodovania v podmienkach neistoty a Tarského teórie pravdy.

Poznámka na záver. Ak máme veriť tomu, čo sa píše na obálke recenzovanej publikácie, majú monografie z edície *Osobnosti filozofie* osloviť adeptov filozofie, ale aj zainteresovaných laikov. Po prečítaní knihy *Davidson* z pera Darrella Whellera si trúfam odhadovať, že šanca, že sa jej podarí naplniť toto milé edičné predsavzatie, je polovičná. Najviac treba súcitiť s laikom z radov širšej zainteresovanej verejnosti, pretože avizovaná prístupnosť je tu skôr zbožným prianím než realitou. Nemám vôbec v úmysle podceňovať širšiu zainteresovanú verejnosť, ale skutočne som nepochopil, ako by si mohol abstraktný výklad teórie významu, teórie konania a zjednotenej teórie významu a konania, tak, ako sú prezentované v tomto poradí v prvých troch kapitolách knihy, udržať jej záujem a priazeň.

Ladislav Koreň